

บทความวิชาการ

อาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรม :

กับการส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน

Promoting access to justice with Justice-integrated Buildings

วันที่รับบทความ (Received) : 18 กุมภาพันธ์ 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 มีนาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มีนาคม 2568

พงษ์ธร ธัญญสิริ ¹ *

Phongthon Thanyasiri

พันตำรวจโท ดร., ผู้อำนวยการสำนักงานกิจการยุติธรรม

Police Lieutenant Colonel (Pol. Lt. Col.) Dr., Director of the Office of Justice Affairs

สำนักงานกิจการยุติธรรม เลขที่ 120 หมู่ที่ 3 อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 9

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง

เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210

Office of Justice Affairs No. 120, Moo 3, 9th Floor, Ratthaprasasanabhakti Building,
Government Complex Commemorating His Majesty the King's 80th Birthday Anniversary,

Chaeng Watthana Road, Thung Song Hong Subdistrict,

Lak Si District, Bangkok 10210

E-mail: Phongthon44@gmail.com

¹ ผู้เขียนหลัก (first author)

* ผู้ประสานงาน (Corresponding Author)

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา อาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการรวมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมไว้ในอาคารเดียวกัน เพื่อทำให้เกิดความสะดวกในการให้บริการแก่ประชาชนและรวมถึงการลดเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางของประชาชน อีกทั้งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่มีความจำเป็นต้องมีการทำงานที่สอดคล้องประสานงานกันอยู่ตลอดเวลาอย่างเป็นระบบ รวมถึงการเชื่อมโยงข้อมูลในลักษณะที่เป็นลักษณะดิจิทัลและไม่เป็นลักษณะดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า อาคารบูรณาการจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อประชาชน เจ้าหน้าที่และประเทศ เนื่องจากการใช้พื้นที่ของราชพัสดุหรือที่ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งมีจำนวนจำกัดได้อย่างคุ้มค่ามีประโยชน์สูงสุดในการสร้างอาคารบูรณาการขึ้น ประหยัดงบประมาณในการก่อสร้าง ตลอดจนประหยัดงบประมาณในการดำเนินการดูแลสถานที่ การรักษาความปลอดภัยและการบริหารจัดการอาคารบูรณาการในมิติต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์และอำนวยความสะดวกกับทุกฝ่าย

ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ แนวคิดอาคารบูรณาการในกระบวนการยุติธรรมควรนำมาใช้ในปัจจุบันสำหรับจังหวัดที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมยังเป็นอาคารเช่าเอกชนหรือยังไม่มีอาคารหรือพื้นที่ของตนเอง อีกทั้งสามารถนำแนวทางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในบางจังหวัดที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีอาคารถาวรอยู่แล้ว และเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอื่นที่ไม่มีอาคารสำนักงานถาวรมาใช้พื้นที่ในอาคารร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการให้บริการประชาชนที่เป็นการบริการแบบเบ็ดเสร็จของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในอาคารเดียวกันต่อไป

คำสำคัญ: อาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรม, การเข้าถึงความยุติธรรม

Abstract

The objective for this article is to study the “Justice-Integrated Buildings” stressing upon the idea to gather justice related agencies situated into one common building. This is more convenient for providing services and reduce transportation costs for the people. Also this create better efficiency for officers working in justice related agencies to be able to always work closely together in a more systematic ways. Such idea could link to a more compatible information or data in both digital file and document form.

The results had shown that Justice-Integrated Buildings prove to be very beneficial towards people, officers and the country. This is due to the fact that it is the utmost use of “the ratchaphatsadu land or state owned property” for the people. The state owned property is limited in numbers so it is important to make most advantages out of it. Building the “Justice-Integrated Buildings” save construction cost, as well save budget in various dimension relating to administration, security and management. This benefits and ease all parties.

As the author of this article, I recommend that the concept of “Justice-Integrated Buildings” should be use nowadays for those provinces where justice agencies that do not have their own building or those renting private-owned building. Further, the concept can also be adapted to provinces with permanent buildings and allow others justice related agencies to be able use the building for common purpose. This is for the benefits in providing a one-stop justice services to the people in one common building.

Keywords: Justice-integrated Buildings, access to justice

1. บทนำ

สภาพปัญหาในปัจจุบันของกระบวนการยุติธรรม ประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั้งประชาชนและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ปัญหาเหล่านี้สามารถจำแนกออกเป็นปัญหาที่สำคัญได้หลายประการ เช่น **ปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในเชิงเนื้อหา** อาทิ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของกลุ่มเปราะบาง อาทิ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ผู้ด้อยโอกาส หรือกลุ่มที่มีข้อจำกัดทางกายภาพมักประสบปัญหาในการเข้าถึงบริการยุติธรรม ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการได้รับสิทธิทางกฎหมาย **รวมถึงการบริหารจัดการด้านธุรการและด้านคดีในกระบวนการยุติธรรม** ใช้เวลายาวนาน เนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากร ข้อกฎหมายที่ซับซ้อน และระบบบริหารจัดการอาจจะขาดประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความล่าช้าในกระบวนการทั้งระบบ ส่งผลให้ประชาชนต้องรอคอยความยุติธรรมเป็นระยะเวลานาน (ธีระ สนิเดชาภิรักษ์ และคณะ, 2562) อาจจะไม่สอดคล้องกับหลักการของพระราชบัญญัติกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. 2565 ที่มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ กำหนดให้มีการกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยไม่ล่าช้า สมควรกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดระยะเวลา ดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรมขึ้น เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบได้ว่าหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม จะพิจารณาเรื่องที่อยู่ระหว่างการดำเนินงานเสร็จสิ้นเมื่อใด รวมทั้งตรวจสอบความคืบหน้าได้ อันจะยังประโยชน์ให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยสะดวกและรวดเร็ว อันเป็นไปตามหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 258 ง. ด้านกระบวนการยุติธรรม (1) ที่ได้บัญญัติให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม

ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการเข้าถึงความยุติธรรมทางด้านกายภาพ ที่มีพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับประชาชนที่อาจจะไม่เหมาะสม ซึ่งปัจจุบันสถานที่ราชการหลายแห่งอาจจะไม่ได้ออกแบบให้เหมาะสมสำหรับทุกกลุ่มประชากร อาทิ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเดินทาง ทำให้เกิดอุปสรรคในการเข้าถึงบริการของกลุ่มดังกล่าว โดยอาคารของหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมหลายแห่งอาจจะขาดการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มดังกล่าว และไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับประชาชนที่มาใช้บริการ **รวมถึงไม่ได้ออกแบบให้รองรับปริมาณงานที่เพิ่มขึ้นและขาดระบบการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม** ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดความซ้ำซ้อนของข้อมูล อาจจะมีผลผิดพลาด และความไม่ต่อเนื่องในการทำงานของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม อันเป็นไปตามหลักการของแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ และแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศกระบวนการยุติธรรม ของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 อีกทั้ง การจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในส่วนภูมิภาคหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมหลายหน่วยงานในแต่ละจังหวัดในหลายจังหวัดมีการกระจายตัวอยู่ห่างกัน ทั้งที่หน่วยงานต่าง ๆ ต้องมีการทำงานสอดประสานงานด้วยกันอย่างใกล้ชิด อาจจะทำให้เกิดการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายของประชาชน

ผู้เสียหาย รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือจำเลยในการเดินทางไปติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ในแต่ละขั้นตอนและในแต่ละหน่วยงาน ซึ่งหน่วยงานบางหน่วยงานไม่มีสถานที่ตั้งของสำนักงานเป็นของตนเอง เช่น หน่วยงานหลายหน่วยงานต้องทำการเช่าอาคารของเอกชน ซึ่งมีพื้นที่จำกัดและสถานที่ตั้งบางแห่งไม่เป็นสัดส่วนหรือไม่เหมาะสม นอกจากนี้หากเจ้าของอาคารมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ของอาคารดังกล่าว ก็จะต้องย้ายสำนักงานโดยไปเช่าที่อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของที่ตั้งสำนักงานบ่อยครั้ง ส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการทำงาน และการติดต่อประสานงาน รวมทั้งเป็นปัญหาที่สำคัญต่อประชาชนในการติดต่อราชการ ทั้งนี้ หากจัดให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอยู่ในสถานที่เดียวกันจะเกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก ในเรื่องการให้บริการประชาชนที่ประหยัดระยะเวลาในการติดต่อประสานงานและประหยัดค่าใช้จ่ายที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน และสามารถอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อีกด้วย

การคลี่คลายข้อจำกัดในการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน คณะรัฐมนตรีได้มีการวางหลักการไว้ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2547 เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดหัวหินที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. โดยคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติตามมติคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 8 ที่มีมติอนุมัติหลักการตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. โดยมีสาระสำคัญคือ จัดตั้งศาลจังหวัดที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยให้มีเขตตลอดท้องที่อำเภอปราณบุรี อำเภอหัวหิน และกิ่งอำเภอสามร้อยยอด และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา แล้วส่งให้คณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาก่อนเสนอสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาต่อไป รวมทั้งเห็นชอบตามความเห็นของกระทรวงยุติธรรม และประเด็นอภิปรายของ คณะกรรมการคณะที่ 8 ที่ให้สำนักงบประมาณ กระทรวงยุติธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสำนักงานศาลยุติธรรม มีการบูรณาการให้ศาลและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกันหรือรวมอยู่ในอาคารเดียวกัน โดยให้สำนักงบประมาณรับไปดำเนินการต่อไป ทั้งนี้ คณะรัฐมนตรีได้คำนึงถึงการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการติดต่อราชการ ประหยัดงบประมาณ รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการเชื่อมโยงข้อมูลด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในอนาคต จากมติคณะคณะกรรมการกลั่นกรองและมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ในฐานะหน่วยงานกลางของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ได้ดำเนินการประสานความร่วมมือ ในการจัดทำแผนประสานความร่วมมือ การก่อสร้างอาคารบูรณาการและการใช้พื้นที่ร่วมกันของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมส่วนภูมิภาคขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการจัดสรรทรัพยากรระหว่างหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่จำกัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการอำนวยความสะดวกและความสะดวกให้แก่ประชาชนได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตามแนวทางดังกล่าวตามมติคณะรัฐมนตรียังมีความจำเป็นที่ต้องขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบันต่อไป

2. การเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนในมิติเชิงกายภาพ : อาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรม

2.1 การเข้าถึงความยุติธรรม

การเข้าถึงความยุติธรรม (Access to Justice) หมายถึง ความสามารถของประชาชนทุกคนในการใช้สิทธิทางกฎหมายและได้รับความคุ้มครองภายใต้กระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียม โดยหมายรวมถึง การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง อาญา และปกครอง ซึ่งต้องมีความโปร่งใส เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพองค์การ (ประพิณ นุชเปี่ยม, 2564) สหประชาชาติเน้นว่าการเข้าถึงความยุติธรรมเป็นรากฐานของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 16) ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมายโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าถึงความยุติธรรม ประการที่สำคัญ คือ ความล่าช้าของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมที่ใช้เวลานานเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการได้รับความยุติธรรม ซึ่งส่งผลให้ผู้เสียหายและจำเลยต้องรอคอยเป็นเวลานานเกินสมควร (พันธุ์ทิพย์ นวนุช และ พวงผกา มุ่งดี, 2567) ทั้งนี้ การเข้าถึงความยุติธรรมเป็นหลักการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดหลักธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวว่า “สิทธิของประชาชนจะปราศจากความหมาย หากขาดไว้ซึ่งกลไกในการเข้าถึงความยุติธรรม” (The Public Right is Meaningless Without Mechanism for Access to Justice) (ชลธิชา เกียรติสุข, 2554)

2.2 หลักกฎหมายและแนวคิดการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

2.2.1 หลักสากลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งซึ่งถูกรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ของสหประชาชาติ ลงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 ข้อ 8 (Universal Declaration of Human Rights) ได้กำหนดว่า “บุคคลมีสิทธิได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาลของประเทศที่มีเขตอำนาจในกรณีที่มีการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้กำหนดโดยรัฐธรรมนูญหรือโดยกฎหมาย” และกติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ลงวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2509 ในส่วนที่ 3 (International Covenant on Civil and Political Rights) ได้กำหนดว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมายและได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน” (อภิป จันทน์โรจน์, 2561)

2.2.2 หลักกฎหมายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 วรรคหนึ่ง “รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร”

2.2 อาคารบูรณาการในกระบวนการยุติธรรม

2.2.1 หลักการของอาคารบูรณาการที่เหมาะสม

การใช้พื้นที่ส่วนกลางต้องมีการใช้งานร่วมกันได้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้พื้นที่ร่วมกันเช่นห้องประชุมใหญ่ ห้องอเนกประสงค์ ห้องน้ำ ห้องขายทอดตลาด เป็นต้น ทั้งนี้ การจัดพื้นที่

ภายในหน่วยงานของอาคารบูรณาการก็จะมีการจัดแบ่งส่วนพื้นที่ใช้สอยให้ชัดเจนอาจจะเป็นในรูปแบบของแนวดิ่ง เช่น อาคารบูรณาการจังหวัดอุดรธานี เพราะมีการแบ่งสัดส่วนการใช้พื้นที่ใช้สอยอย่างชัดเจน การแบ่งพื้นที่ส่วนทำงานควรจะแบ่งแยกจากกันจากพื้นที่ส่วนกลาง โดยอาจจะมีทางเดินเชื่อมกัน ค่าใช้จ่ายส่วนกลางก็จะให้หน่วยงานกลางที่ดูแลอาคารเป็นผู้รับผิดชอบและมีการแบ่งที่จอดรถของประชาชนอย่างเป็นสัดส่วนกัน ทั้งนี้ แนวคิดการบูรณาการหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอาจจะต้องมีการพิจารณาถึงการเชื่อมโยงของการบริหารระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเป็นการและบูรณาการเชิงประโยชน์ใช้สอยจะส่งผลในเรื่องของการใช้ประโยชน์ในเรื่องของการประหยัดพื้นที่ใช้สอยและงบประมาณรวมถึงการบริหารจัดการร่วมกันโดยมีกติกาที่ชัดเจนเป็นการกำหนดเชิงนโยบายลงไปว่าพื้นที่ใดเป็นของหน่วยงานใดอย่างชัดเจน เป็นต้น

ประโยชน์ด้านสถาปัตยกรรมของอาคารบูรณาการมีหลายประการ อาทิ

(1) การออกแบบเพื่อการเข้าถึงของทุกกลุ่มประชากรและเสริมสร้างภาพลักษณ์ของกระบวนการยุติธรรม อาคารควรคำนึงถึงหลักการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) โดยมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และประชาชนทั่วไป โดยช่วยให้ทุกคนสามารถใช้บริการได้อย่างสะดวก มีการออกแบบทางเดินลาด ลิฟต์โดยสารที่รองรับรถเข็น และระบบสื่อสารสำหรับผู้มีข้อจำกัดด้านการได้ยิน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการ รวมถึงอาคารที่ได้รับการออกแบบอย่างดียังสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน และแสดงถึงความทันสมัย โปร่งใส และมีประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม

(2) การจัดสรรพื้นที่อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ พื้นที่ภายในอาคารสามารถออกแบบให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมกับการใช้งานของแต่ละหน่วยงาน ลดความแออัดและเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการ โดยคำนึงถึงหลักการออกแบบภายใน (Interior Architecture) ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่ รวมถึงการวางแผนและออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งานของหน่วยงานแต่ละแห่ง ทำให้สามารถลดพื้นที่ที่ไม่จำเป็น และเพิ่มพื้นที่ใช้สอยที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งอาคารควรได้รับการออกแบบให้สามารถปรับเปลี่ยนหรือขยายเพิ่มเติมได้ง่ายตามความต้องการของหน่วยงานที่ใช้พื้นที่

(3) การออกแบบที่ยั่งยืนและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงาน อาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมสามารถออกแบบให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้วัสดุที่ช่วยประหยัดพลังงาน การจัดแสงธรรมชาติ ระบบหมุนเวียนอากาศ และมีระบบจัดการทรัพยากรน้ำและไฟฟ้าอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำแนวคิดอาคารสีเขียว (Green Building) มาใช้ในการออกแบบและก่อสร้าง

(4) การบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรม ระบบอาคารอัจฉริยะ (Smart Building) ที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการควบคุมและติดตามการใช้ทรัพยากรในอาคาร ช่วยลดต้นทุน การดำเนินงานในระยะยาว มีระบบควบคุมแสงสว่างอัตโนมัติ ระบบระบายอากาศที่ปรับตามความต้องการใช้งาน และระบบรักษาความปลอดภัยแบบไบโอเมตริกส์ รวมถึงระบบควบคุมอุณหภูมิอัตโนมัติ ระบบจัดการพลังงาน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

(5) การออกแบบที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและบริบทเมือง อาคารได้มีการออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและบริบทของเมืองโดยรอบ เช่น การใช้พืชพรรณในการช่วยลดความร้อน การออกแบบให้มีพื้นที่สีเขียว และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาวะของผู้ใช้อาคาร

(6) การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบรักษาความปลอดภัย การออกแบบโครงสร้างอาคารที่ช่วยเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัย เช่น ระบบควบคุมการเข้าออก พื้นที่ควบคุมเฉพาะเจ้าหน้าที่ และระบบตรวจจับอันตรายที่สามารถป้องกันภัยคุกคามทางกายภาพและดิจิทัล

ทั้งนี้ ยังมีประโยชน์ในการเชื่อมโยงข้อมูลและระบบสารสนเทศ ในการเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงาน โดยระบบสารสนเทศที่บูรณาการช่วยให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมสามารถแบ่งปันข้อมูลกันได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย ลดความซ้ำซ้อนในการบันทึกข้อมูลและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้วย ประกอบกับในจังหวัดต่าง ๆ ได้มีอาคารบูรณาการของจังหวัดต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์ราชการในแต่ละจังหวัด เป็นตัวอย่างที่ดีอย่างยิ่งในแต่ละจังหวัด ที่เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อประชาชนเจ้าหน้าที่และประเทศชาติเนื่องจากการใช้พื้นที่ของราชพัสดุซึ่งมีจำนวนจำกัดได้อย่างคุ้มค่าในการสร้างอาคารสำนักงานมาตรฐานขึ้น ประหยัดงบประมาณในการก่อสร้าง ตลอดจนประหยัดงบประมาณในการดำเนินการดูแลสถานที่และการบริหารจัดการอาคารบูรณาการในเรื่องต่างๆให้เกิดประโยชน์และอำนวยความสะดวกแก่ทุกฝ่าย นับได้ว่า เป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกันที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติและอาคารบูรณาการดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนารูปแบบการให้บริการต่อประชาชนแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จหรือ One Stop Service ซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่และผู้บริหารแต่ละส่วนมีความคล่องตัวในการบริหารงาน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงาน ปฏิบัติงานร่วมกัน เกื้อกูลกันในหลายๆ ด้าน และสะดวกต่อการประสานงาน อีกทั้งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่มาติดต่อราชการ

2.2.2 แนวทางการก่อสร้าง และการบริหารจัดการอาคารบูรณาการของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

ในพื้นที่ต่างจังหวัดในจังหวัดต่าง ๆ ได้มีแนวทางการก่อสร้างและการบริหารจัดการศูนย์ราชการ ที่เป็นตัวอย่างของหน่วยงานภาครัฐที่เป็นกรณีศึกษาตัวอย่างในการก่อสร้าง รวมทั้งการบริหารจัดการอาคารบูรณาการ หลักการและแนวนโยบายการก่อสร้างอาคารบูรณาการของภาครัฐ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการก่อสร้างและการบริหารจัดการอาคารบูรณาการของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมได้ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีความพยายามที่จะรวมหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเข้ามาอยู่ในอาคารบูรณาการเดียวกันในลักษณะ หน่วยงานหลายหน่วยงานอยู่ในอาคารเดียวกัน (Complex Building) โดยไม่ใช่เป็นในลักษณะหน่วยงานหลายหน่วยงานอยู่ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน (Compound Buildings) ที่เป็นลักษณะอาคารของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่ควรมีที่ตั้งของอาคารตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันในรัศมีไม่เกิน 5 กิโลเมตร ประกอบกับการก่อสร้างอาคารใช้แนวทางการแปลงสินทรัพย์เป็นหลักทรัพย์ แทนการทำแผนของงบประมาณ โดยอาจจะระดมทุนด้วยการออกตราสารหนี้ หรือหน่วยลงทุนและให้มีสัญญาเช่าระยะยาวจากภาครัฐเป็นหลักประกัน (ที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรม

แห่งชาติ ครั้งที่ 2/2549, 19 กรกฎาคม 2549) เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในการเดินทางเพื่อติดต่อราชการ

แนวทางการดำเนินงานการสร้างอาคารของกระบวนการยุติธรรมในระดับภูมิภาคในจังหวัดนั้นๆ อาจจะมีลักษณะประกอบด้วย 6 หน่วยงาน เช่น ศาลจังหวัด สำนักงานอัยการจังหวัด สำนัก งานคุมประพฤติจังหวัด สำนักงานบังคับคดีจังหวัด สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานประสานงานกลาง หรือในแต่ละจังหวัดอาจจะมีการลดหลั่นหน่วยงานกันไป ตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ โดยรูปแบบการก่อสร้างอาคารบูรณาการของกระทรวงยุติธรรมในส่วนภูมิภาค จะดำเนินการก่อสร้างรูปแบบของตัวอาคารเป็นรูปตัว L (ตัวแอล) โดยแนวทางการดำเนินงานเป็นการคำนึงถึงภารกิจของแต่ละหน่วยงานเป็นหลัก ซึ่ง “อาคารบูรณาการรูปตัว L” หมายถึง อาคารที่มีลักษณะตัวอาคารแบบผสมผสานทั้งอาคารลักษณะแนวดิ่ง และแนวนอนเข้าด้วยกัน โดยมีทางเชื่อมอาคาร และการใช้ทรัพยากรที่อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนของอาคารระหว่างกันร่วมกัน ทั้งนี้ “อาคารลักษณะแนวดิ่ง” หมายถึง อาคารบูรณาการที่มีลักษณะตั้งตรง เป็นแนวดิ่ง (อาจจะมีจำนวนชั้นตามหน่วยงานในพื้นที่) และ “อาคารลักษณะแนวนอน” หมายถึง อาคารบูรณาการที่มีลักษณะแนวนอน ซึ่งการก่อสร้างอาคารลักษณะนี้จะเป็นอาคารที่มีจำนวน 3 ชั้น และ 1 ห้องโถงชั้นล่าง (ธีระ สนิเตชารักษ์ และคณะ, 2562)

รูปแบบการก่อสร้างอาคารบูรณาการที่แบ่งตามขนาดของพื้นที่แต่ละจังหวัด สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ โดยรูปแบบของการก่อสร้างควรจะต้องมีแนวทางหรือแผนการขยายพื้นที่อาคารบูรณาการในอีก 5 ปี ข้างหน้า เป็นการรองรับการขยายตัวของประชากรในอนาคต อัตรากำลัง และภารกิจที่เพิ่มขึ้นในอนาคตอีกด้วย ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่จะมาอยู่ในอาคารบูรณาการ ควรมีรูปแบบดังนี้ (ที่ประชุมคณะอนุกรรมการการจัดตั้งหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในภูมิภาค ครั้งที่ 3/2547, 22 ธันวาคม 2547)

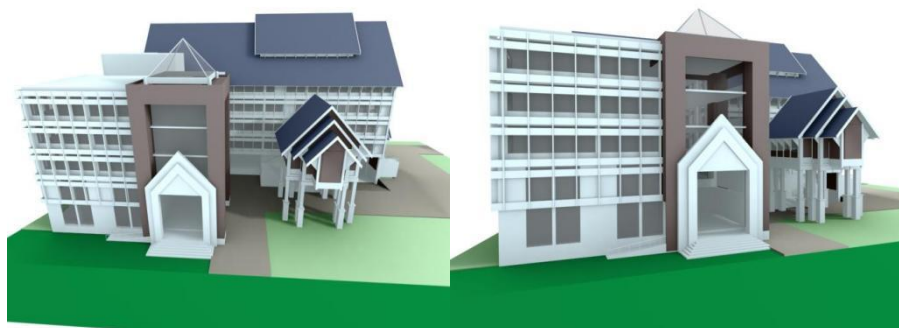
รูปแบบที่หนึ่ง การก่อสร้างในพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นพื้นที่ 7 ไร่ ขนาดพื้นที่ใช้สอยประมาณ 8,430 ตารางเมตร

รูปแบบที่สอง การก่อสร้างในพื้นที่ขนาดกลาง เป็นพื้นที่ 5 ไร่ ขนาดพื้นที่ใช้สอยประมาณ 4,000 ตารางเมตร

รูปแบบที่สาม การก่อสร้างในพื้นที่ขนาดเล็ก เป็นพื้นที่ 3 ไร่ ขนาดพื้นที่ใช้สอยประมาณ 1,870 ตารางเมตร

ทั้งนี้ ได้มีแนวทางการบูรณาการอาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมที่เป็นรูปธรรมในขั้นต้น กล่าวคือ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2547 ในสมัยของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ปลัดกระทรวงยุติธรรม (ในสมัยนั้น) และ ศาสตราจารย์พิเศษเรวัต ฉ่ำเฉลิม อัยการสูงสุด (ในสมัยนั้น) ทางกระทรวงยุติธรรมและสำนักงานอัยการสูงสุดได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (MOU) ที่ราชนาวิสิมสร เพื่อดำเนินการก่อสร้างอาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมร่วมกันระหว่างสองหน่วยงานระหว่างสำนักงานอัยการสูงสุดและ

กระทรวงยุติธรรมในส่วนภูมิภาคที่จังหวัดอุดรธานี ในลักษณะอาคารบูรณาการรูปตัวแอล แต่ยังมีข้อขัดข้องบางประการในข้อตกลงในรายละเอียดของการจัดการด้านงบประมาณและการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันของหน่วยงานทั้งสองยังอาจจะมีรายละเอียดในการปฏิบัติที่อาจจะมีหลักการที่แตกต่างกันจึงยังไม่ได้มีการดำเนินการต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1 (ร่าง) รูปแบบอาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมจังหวัดอุดรธานี
ที่มา : กองออกแบบและก่อสร้าง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (2547)

ภาพที่ 2 การลงดูพื้นที่เพื่อเตรียมการการก่อสร้างอาคารบูรณาการหน่วยงาน
ในกระบวนการยุติธรรมจังหวัดอุดรธานี
ที่มา : สำนักงานกิจการยุติธรรม (2547)

3. บทวิเคราะห์และบทสรุป

การเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชน ยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการ เช่น ค่าธรรมเนียมที่สูง ความล่าช้าของกระบวนการพิจารณาคดี และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทนายความ ซึ่งแนวทางแก้ไขที่สำคัญ ได้แก่ การลดต้นทุนทางกฎหมาย การส่งเสริมเทคโนโลยีในกระบวนการยุติธรรม และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน เป็นศูนย์รวมในการบริหารจัดการที่เป็นเอกภาพ โดยนำแนวทางการบริหารแบบบูรณาการ (Integration) มาใช้อย่างเหมาะสมด้วยการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานของทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในมิติเชิงกายภาพหรืออาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรม

การบูรณาการหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในมิติของอาคารที่แต่ละหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอยู่ในอาคารเดียวกันนั้น ในเรื่องงบประมาณไม่มีข้อจำกัดมากนักเนื่องจากอาคารบูรณาการระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่จังหวัดอุดรธานีระหว่างสำนักงานอัยการสูงสุดและกระทรวงยุติธรรม เป็นการลงทุนของกระทรวงยุติธรรมทั้งหมดที่จะเป็นโครงการนำร่องการก่อสร้างอาคารบูรณาการระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของหน่วยงานอื่น ๆ อีก ซึ่งอาจจะเป็นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานสำนักงานศาลยุติธรรม สภานายความ ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค เป็นต้น แต่ยังมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในรายละเอียดที่อาจจะมีขั้นตอนและหลักการที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงการบริหารจัดการในรายละเอียดของค่าใช้จ่ายในการจัดการของอาคารและค่าใช้จ่ายในด้านสาธารณูปโภค

การจัดการอาคารบูรณาการในมิติของการเข้าถึงความยุติธรรมต้องมีการพิจารณาถึงประโยชน์ของประชาชนที่จะได้รับในด้านการบริการต่าง ๆ ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องสำคัญ เพราะแต่ละหน่วยงานของกระบวนการยุติธรรมได้มีเป้าหมายในการให้บริการและอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้ประชาชนเป็นหลัก อันเป็นการสอดคล้องกับ หลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติไว้ว่า “รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร” ซึ่งหลักการดังกล่าวหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต้องจัดการให้มีความชัดเจนของความเชื่อมโยงในหน่วยงานของตน ในเรื่องการบริหารหน่วยงาน การบริการทรัพยากรร่วมกัน การบริการประโยชน์ใช้สอยร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานในอาคารบูรณาการซึ่งจะเป็นการประหยัดพื้นที่ใช้สอยและงบประมาณร่วมกัน ดังนั้น หน่วยงานจะต้องมีกติกาให้ชัดเจนมีได้ไปกำหนดไว้ชัดเจนเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นในลักษณะภารกิจของหน่วยงานที่มีความหลากหลาย โดยเป็นไปตามหลักการของแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ และแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศกระบวนการยุติธรรม ของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 อีกทั้ง การจัดตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในส่วนภูมิภาคหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมหลายหน่วยงานในหลายจังหวัดมีการกระจายตัวอยู่ห่างกัน ทั้งที่หน่วยงานต่าง ๆ ต้องมีการทำงานสอดประสานด้วยกันอย่างใกล้ชิด เพื่อประโยชน์ของประชาชน

ทั้งนี้ ปัจจุบันกระทรวงยุติธรรมได้ปรับแนวคิดเรื่องอาคารบูรณาการจากการบูรณาการหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็นการบูรณาการหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมในหลายจังหวัด ที่เป็นการบูรณาการของหน่วยงานสังกัดกระทรวงยุติธรรม เช่น สำนักงานคุมประพฤติจังหวัด สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัด สำนักงานบังคับคดีจังหวัด และสำนักงานยุติธรรมจังหวัด อนึ่ง ในระหว่างการพัฒนาต่อยอดแนวคิดอาคารบูรณาการในกระบวนการยุติธรรมให้มีความเป็นไปได้ต่อไปนั้น ทางสำนักงานกิจการยุติธรรมในฐานะฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติที่จัดตั้งตาม

พระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2545 อยู่ระหว่างการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาที่จะเป็นแนวทางการจัดตั้งอาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมที่มีความสมบูรณ์ในทุกมิติ เช่น การให้บริการประชาชนที่เชื่อมโยงผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การให้บริการประชาชนของกระบวนการยุติธรรมแบบรวมศูนย์ และการประหยัดงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ในอนาคตต่อไป

ภาพที่ 3 การออกแบบอาคารบูรณาการกระทรวงยุติธรรมในภูมิภาค
ที่มา : กองออกแบบและก่อสร้าง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (2547)

ภาพที่ 4 อาคารบูรณาการกระทรวงยุติธรรมในภูมิภาค
ที่มา : กองออกแบบและก่อสร้าง สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (2547)

4. ข้อเสนอแนะ

อาคารบูรณาการหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเป็นการนำแนวทางของการมีอาคารบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของจังหวัดมาเป็นศูนย์ราชการในแต่ละจังหวัด ในลักษณะที่เป็นบูรณาการอยู่ในอาคารเดียวกัน และในลักษณะที่เป็นบูรณาการหน่วยงานต่าง ๆ มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน อันที่เป็นตัวอย่างที่ดีอย่างยิ่งในแต่ละจังหวัดที่มีการดำเนินการมาเป็นระยะเวลานาน มาประยุกต์ใช้ที่เป็นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในจังหวัดต่าง ๆ ที่ประกอบด้วย ศาลจังหวัด สำนักงานอัยการจังหวัด สำนักงานคุมประพฤติจังหวัด สถานีพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัด สำนักงานบังคับคดีจังหวัด และสำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานประสานงานกลาง อันจะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อประชาชนและเจ้าหน้าที่ของกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ

1. เป็นการรวมศูนย์การให้บริการด้านกระบวนการยุติธรรมแก่ประชาชนในพื้นที่เดียวกัน เพื่อความสะดวกในการเดินทางและการติดต่อราชการของประชาชน

2. เป็นการใช้พื้นที่ของราชพัสดุหรือพื้นที่ที่ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกันซึ่งมีพื้นที่จำนวนจำกัดได้อย่างคุ้มค่า และใช้ประโยชน์ได้อย่างสูงสุดในการก่อสร้างอาคารบูรณาการ ประหยัดงบประมาณในการก่อสร้างของทางราชการ

3. เป็นการประหยัดงบประมาณในการก่อสร้าง เนื่องจากหน่วยงานในแต่ละหน่วยงานอยู่ในอาคารเดียวกัน และประหยัดงบประมาณในค่าสาธารณูปโภคของหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการดูแลและการรักษาความปลอดภัยของสถานที่ที่สามารถดำเนินการได้อย่างเบ็ดเสร็จ

4. การบริหารจัดการอาคารบูรณาการในเรื่องต่าง ๆ ทางด้านทางธุรการระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ที่จะอำนวยความสะดวกในการประสานงานและการเดินทางของทุกฝ่าย อันเป็นประหยัดทรัพยากรร่วมกันอันเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของประเทศ

ทั้งนี้ การนำแนวคิดอาคารบูรณาการกระบวนการยุติธรรมมาใช้ในปัจจุบันสำหรับจังหวัดที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมยังเป็นอาคารเช่าเอกชนหรือยังไม่มีพื้นที่ของตนเอง อีกทั้งสามารถนำแนวทางดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในบางจังหวัดที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีอาคารถาวรอยู่แล้ว และเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมอื่นมาใช้พื้นที่ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการให้บริการประชาชนที่เป็นการบริการแบบเบ็ดเสร็จของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในสถานที่เดียวกันต่อไป

5. เอกสารอ้างอิง

- กวีพงษ์ เลิศวัชร และ จิตมา ทองอุไร. (2551). *โครงการพัฒนารูปแบบแนวทางก่อสร้างและการบริหารจัดการบูรณาการของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ส่วนภูมิภาค* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ. (2549). *การประชุมคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ. สำนักงานกิจการยุติธรรม.*
- คณะอนุกรรมการการจัดตั้งหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในภูมิภาค. (2547). *การประชุมคณะอนุกรรมการการจัดตั้งหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในภูมิภาค. สำนักงานกิจการยุติธรรม.*
- ธีระ สนิเตจรักษ์ และคณะ. (2562). *การศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุ และบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมไทย* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพิน นุชเปี่ยม. (2564). *การเข้าถึงความยุติธรรมและหลักธรรมาภิบาล*. คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- แผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2566 - 2569. (7 เมษายน 2566) *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 140 ตอนพิเศษ 83 ง หน้า 22.

- แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศกระบวนการยุติธรรม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2566 - 2570. (15 ธันวาคม 2567)
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 141 ตอนพิเศษ 348 ง หน้า 24.
- พระราชบัญญัติกำหนดระยะเวลาดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรม พ.ศ. 2565 (25 ตุลาคม 2565) ราช
กิจจานุเบกษา. เล่ม 139 ตอน 66 ก หน้า 1-5.
- พระราชบัญญัติพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2549. (15 มกราคม 2549). ราชกิจจา
นุเบกษา. เล่ม 123 ตอน 26 ก หน้า 6-14.
- พันธุ์ทิพย์ นवानุช และ พวงผกา มั่งดี. (2567). มาตรการทางกฎหมายเพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมในการ
เข้าถึงความยุติธรรมตามเป้าหมายที่ 16 การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ.
วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, 10(1), 134-143.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (6 เมษายน 2560) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอน 40 ก หน้า 1-90.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2557). การประเมินผลโครงการอาคาร
บูรณาการกระทรวงยุติธรรม. กรุงเทพฯ. พี พรินท์มาร์ท.
- อธิป จันทนโรจน์. (2561). อุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง. วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ,
28(1), 31-44.